گرنگییەکانی شیعر بۆ مندالان.. ڕزا شوان

لە زمانی کوردیدا، ئەم چوار وشەیە (شیعر، هۆنراوە، هەڵبەست، هۆازان) هاوماناتن و بۆ یەک مەبەست بەکاردەهێنرێن. بەڵام وشەی (شیعر) لە ئەدەبی کوردیدا زیاتر دڵقی گرتووە و لە وتن و نووسیندا زیاتر بۆکاری دەهێنین. من پێموایە کە وشەی (هۆنراوە) کە هونەری هۆنینەوە دەگەیەنێت، چێژی لە وشەی (شیعر) کەمتر نییە.

شیعر، جوانترین و ناسکترین شێوەیە لە شێوەکانی هونەر. کە زۆر لە کۆنەوە سەری هەڵداوە. ڕۆخنەگران و مێژوونووسانی کۆن، جەختیان لەسەر ئەوە کردووە، کە شیعر تایبەتمەندیی خۆی هەیە و لەگەڵ پەخشاندا جیاوازی هەیە. شیعر گوزارشتێکی پڕ لە هەست و سۆز و خەشەویستییە، کە لە ناخی دڵرووناکی شاعیرەوە دێت. شیعر هەیەکی گرنگە بۆ گوزارشتکردن لە هیوا و خەون و خەیاڵ و نیاز و سۆزداری و باوەڕ و رازەکانمان. شیعر زمانی ڕۆحمانە. دەوترێت (شیعر زمانێکە لەناو زمان دایە) مەبەستیش لەم قسەیە، ئەوەیە کە شیعر زمان و شێوازی تایبەتی خۆی هەیە.
شیعر گرنگترین لقە لە لقەکانی ئەدەب، فۆرمێکی نایاب و سەرنجڕاکێشە. هەست و چێژ و خەشیلەکی تایبەتی بە دڵ و دڵرووناکمان دەبەخشێت. لە کۆنەوە شیعر تەکەڵاوی خۆنمان بووە و بووە بە بەشێک لە ژیانمان، هەستمان دەبزوێنێ و بووە بە وەڵامدەری سەر زمانمان و بە خەراکی دڵرووناکمان. بووە بە چەکی بەرگریمان. کاریگەرییەکی زۆری لە ڕۆحی ڕواناندا هەیە. بە شیعریش گوزارشتمان لە خەشیەکان و ناخەشیەکانی ژیانمان کردووە.
(هیمێت) دەڵێت:"ئیمپراتۆرییەکان لەناودچن، بەڵام شیعری باش هیچ کاتێک لەناو ناچێت".

شیعری منداڵان، سەرەتای ئەوەی کە چێژ و خەشیەکی زۆر بە منداڵان دەبەخشێت. جێگایەکی خۆیشی لە ڕووباری ڕۆشنبیریی منداڵان. گەورەترین کاریگەریشی لە پەروەردە و فێرکردنی منداڵاندا هەیە. بۆیە شیعر بووە بە بەشێک لە کتێبکانی خوێندنەوەی کوردی.

شیعری منداڵان، نزیکترین هونەرێ لە دڕوونیانەوە. گرنگترین کاریگەریی لەسەر کەسایەتی و ژیانی ئەمێ و داهاتووی منداڵان هەیە. لە کێنەوە دایکانی بەستەز و میهرەبانی کوردمان، بە لایلایە و لاریەن و گورگانە شەوە و لاواندنەوە، بە دەنگێکی ناسک و بە ئاوازێکی پڕ بەستەز و شیرین، لەگەڵ ڕاژەندنی بێشکە و لانکەکانی کڕپە شیرینەکانیان، بە ستەزەوە کورپەکانیان لاواندوونەتەوە و ژیریان کردوونەتەوە و کردوویانە خەوێکی خۆش.
(لامارتین) دەڵێت:"جوانترین شیعر لە سەرانسەری جیهاندا، لایلایەی دایکانە".

هەموو منداڵان، هەگری گەرانی و شیعر و سروودن. بە تایبەتیش ئەو شیعر و سروودانەی کە خۆشی و شادییان پێ دەبەخشن. ئەو شیعر و سروودانەی کە باسیان لە ژیان و ژینگە و باڵندە و ئاژەڵ و گوڵ و پەپوولە و لە خۆشی و لە یاری و شادی و ئازادی و لە جوانی کوردستانی قەشەنگ و شیرینمان و لە سەرچاوەکانی منداڵان کردوون. یا باسیان لە هیوا و خواست و لە خەون و خەیاڵ و لە راز و نیازی پاکیان و لە ئارەزووەکانیان کردوون. کە بە ئاسانی لێیان تێدەگەن و ژیان و خەیاڵی خۆیان تێیاندا دەبینەوە. چێژ و خۆشیان لێوەردەگرن.
نووسین و پێشکەشکردنی شیعری جوان، بە شێوازێکی هونەریی دیاریکراو، تا ڕادەیەکی زۆر دەگەڵتەوە بۆ بەهرە و ڕەشنبیری و ئەزموونی سەرکەوتووی شاعیر.

خەسڵەتە گونجاوەکانی شیعری منداڵان

بە کورتی و بە چڕی لەم خاڵانەدا، باس لە تایبەتمەندی و لە گرنگترین خەسڵەتە گونجاوەکانی شیعر بۆ منداڵان دەکەین.

١ـ پێویستە شاعیری شیعرنووس بۆ منداڵان، بەر لە هەموو شتێک و مەرجێک، ئەوە بزانێت کە شیعرکانی بۆ منداڵان دەنووسێت نەک بۆ گەورەکان. نووسینی شیعریش بۆ منداڵان، کارێکی هەڵمەکی و ئاسان نییە. چونکە نووسینی شیعر بۆ منداڵان، هەر ئەوە نییە کە شاعیر چەند دێڕێکی کێش و سەروادار ڕێکبخات و ناوی لێبنێت (شیعر بۆ منداڵان). شیعری منداڵان بنەما و تایبەتمەندی و مەرجی خۆی هەیە. کە پێویستە شاعیر لە کاتی

شیعر نووسین بۆ منداڵان ڕچاوی ئەو مەرجانە بکات. پێویستە شارەزایی لە قوناغەکانی گەشەکردنی منداڵان هەبێت و خواست و ئارەزوو و هیوا و خوونەکانیان لەبەرچاوبگرێت. چونکە شاعیری منداڵان کاتێک دەتوانێت کە شیعری جوان و دروست و گرنگ و بەسوود و کاریگەر بۆ منداڵان بنووسێت، کە شارەزایی تەواوی لە قوناغەکانی گەشەکردنی منداڵان هەبێت، لە ڕووی توانای دەروونی و جەستەیی و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و سۆزداری و هەزری و خەیاڵ و حەز و ئارەزووەکانی منداڵان. پێویستە شاعیرانی شیعرنووسی منداڵان دەروونناس و پەروەردەکار و مامۆستا و هونەرمەندبن . ناشبێت لەژێر کاریگەریی هیچ ئایدەلۆژیایەکی دیاریکراودابن و ڕەنگدانەوەی لە شیعرەکانی بۆ منداڵان هەبێت و بەرەو لایەنێکی دیاریکراو ئاراستەیان بکات.

٢ـ جەختکردن لەسەر شیرینی و ناسکی و ئاسانی زمانی شیعر بۆ منداڵان، بەپێی قۆناغەکانی تەمەنیان و بەپێی وشە و ڕستە گونجاوەکانی فەرهەنگی زمانیان.
پێویستە وشەکانی شیعری منداڵان ئاسان و ناسک و ڕەوان بن، تەڕ و پاراوبن. بەبی گرێ و گۆبن. وەکو گوێ جوان و گەش و بەنخەشبن، وەکو پەپوولە نەرم و نیان و نەخشینبن. وەک پەلکەزێڕینە ڕەنگاوڕەنگبن. بە تەواوی وەک دڵپاکی و بەتاوانی و ڕاستگۆیی و جوانی و سادەیی منداڵان بن، کە پاک و جوان و بەتاوان و ڕاستن. ئەم مەرجانەش وا پێویست دەکات، کە شاعیرانی منداڵانی کوردمان، شارەزاییەکی باشیان لە زمان و لە ڕەزمانی کوردی لە داشتنی ڕستەدا هەبێت.

٣ــ وا باشە کەشی نیوە دێڕەکانی شیعر بۆ منداڵان، ژمارەی بەگەکانیان لە (٦، ٧، ٨ ، ١٠) بەگە زیاتر نەبن. کەشی بەگەیی "پەنجەیی" ئاسانترین کەشی شیعری منداڵانە.
باشتریش وایە، ژمارەی وشەکانی هەر شیعرێک بۆ منداڵان لە (٥٠) وشە زیاتر نەبن.
(کەش) و (ترپە) و (میوزیک) سێ بنەمای سەرەکین لە شیعردا. پەیوەندییان بەیەکەوە هەیە و تەواوکەری یەکترین. یا گیانێکن لە سێ جەستەدان.
ریتم و تەکنیکیش پێویستە بەپێی پێوەرەکانی شیعری منداڵان ڕەکبخرێن.

٤ـ دوورکەوتنەوە لە بەکارهێنانی ڕەوانبێژی و تێز و ئاڵەزی

لە شیعر بۆ منداڵان.

٥ـ هەڵبژاردنی ئەو بابەتانەی، کە لەگەڵ ژیان و گرنگی پێدانی منداڵاندا گونجاون و لە ژینگەیانەوە نزیکن و بە ئەم سەردەمە بگونجین.

٦ـ پێویستە شیعری منداڵان، بابەتی ڕووشتی و پەروەردەیی و دڕووونی و نیشتمانی و کۆمەڵایەتی و ژینگەپارێزی و مرۆڤایەتی لە خۆ بگرێت، تا لە منداڵییەوە بە ئەم بابەتانە ڕابهێنرێن.

٧ـ پێویستە ئەو سروود و شیعرانەی کە ئاوازیان بۆ دادەنێن و دەکرێن بە گۆرانی و بۆ سروود بۆ منداڵان و لەڕێگەی تەلەفزیۆنەکاندا تەماردەکرێن. لەژێر چاودێریی کەسانی پسپۆر و شارەزای بواری ئەدەبی منداڵان و دڕووننناسی و پەروەردە و هونەری منداڵاندابن. چونکە منداڵان ئەم هونراوانە لەبەردەکەن. کاریگەرییان لە ژیانی منداڵاندا دەبێت.

٨ـ پێویستە شاعیرانی شیعرنووس بۆ منداڵان لەگەڵ بواری پەروەردە و دڕووننناسی و ئارەزووکانی منداڵان نابەدەن.

٩ـ پێویستە شاعیرانی شیعرنووسی منداڵان ئەوە بزانن، کە شیعری منداڵان، وەک هەر بابەتێکی تری ئەدەبی، پێویستی بە داهێنان و گەشەکردن هەیە. پێویستی بە تەکنیک و ستایل و بە شێوازی گوزارشتکردنی تازە هەیە. چونکە منداڵانی ئەمەڕ منداڵانی سەدەی رابردوو نین. خواست و هیوا و خەون و ئارەزووکانیشیان جیاوازن.

١٠ـ پێویستە شاعیرانی شیعرنووس بۆ منداڵان، ناونیشانی کورت و گونجاو بۆ شیعرەکانیان دابنێن. ناونیشانەکانیش گوزارشت لە ناوەڕۆکی شیعرەکانیان بکەن.

١١ـ مانگی ئەپریلی هەموو ساڵێک، بە مانگی شیعری نیشتمانی دانراوە. ئەم مانگە بۆ ئەوە و هەوڵبدن کە زۆرترین شیعری نیشتمانی بۆ منداڵەکانتان بخوێننەوە.
١٢ـ شیعری ئازاد بۆ منداڵان، لە لای منداڵان چێژێکی ئەوتەی نییە، وەک ئەو چێژەی کە لە شیعری کێشدار و سەروادار و میوزیکدار و ئاوازدارداوەری دەگرن. دەڵێن: شیعری ئازاد بۆ منداڵان،

وەک مەزی بە تەی یاریی تەنسی سەر مەز وایە.
(ئازار پاد) دەت:"کاتک کە شیعر لە ئاواز دووربکەوتەوە، وشک دەبتەوە".

ناەین، شیعری ئازادی جوانمان بە منداان نییە، بەام زر کەمن. لە ئزموونی دوو سە شاعیر زیاتر نییە، ئوانیش جاروبار شیعری ئازاد بە منداان دنووسن. هەندە شیعریش کە لژر ناوی شیعری ئازاد دایە بە منداان، لە راستیدا، هیچ چیژکی شیعریان تدا نییە. بریتین لە پخشانی نیوچە هونریی سادە، نک شیعر.
با ئم بابتە بە رخنگرانی شارزای بواری شیعری ئازاد بجبهلین.

گرنگییەکانی شیعر بە منداان

لەو بوایەدام، بە زانینی گرنگییە سەیرکانی شیعر بە منداان سەرسام دبن. زر بە کورتی باس لە چەند گرنگییەک لە گرنگییەکانی شیعر بە منداان دکەین:

١ـ شیعر گەشە بە زمانی منداان دکات و شارزایی زمانی داهنانیان زیاتر دکات. توانایەکی زیاتریشیان دبەت بە گوزارشتکردن لە سز و خیاڵ و لە هستکانیان. بە گشکردنی بەهرەی نووسینیان لە شیعردا. فەرهەنگی وشەکانیشیان دولەمەنتر دکات، لە رەی خوندنەوە و بیستنی شیعرەوە کەمەک وشە و رستەی تازە فردبن.

٢ـ شیعر هایەکی گرنگە بە منداان، بە گوزارشتکردن لە بیر و ناخ و سز و دروونیان، بە گەشەکردنی خەیاڵ و بەهرەی ئەدبی و هیوا و خولیا و خەونکانیان.

٣ـ زر گرنگە هەر لە منداییەوە منداەکانتان بە چژ و حەز و خشەویستی بە شیعر رابهنن. نەک تەنیا هەر لە قوتابخانەدا، بەکو لە ژیانی رژانەیان و لە پەیوندییەکانیشیاندا سوودیان پ دبەخشت.

٤ـ شیعر گەی درگای بسوود و گرنگ بە منداەکانتان دکاتەوە، کە بە درژایی ژیانیان سوودیان پدبخشن. کەواتا نابت گرنگی و سوودکانی شیعر بە منداان فرامش و پشتگو بخەن.

٥ــ شیعر رەخنەکی گرنگ و کاریگەریەکی زۆری لە پەروەردەکردنی دروست و لە ئاراستەکردنی راستی منداڵاندا هەیە. لە ئامادەکردنیان بۆ ژیان و داهاتوویەکی گەشتر.
٦ــ شیعری شیرین و جوان ناسک، پڕداویستیە دەروونیەکانی منداڵان مەست دەکات. زاخاوی بیر و هۆش و هزریان دەدات. چێژی جوانیان پێ دەبەخشێت.

٧ــ بە دەنگەکی بەرز و خۆش و شیرین شیعر بۆ منداڵەکانتان بخوێننەوە. دڵ هۆشتا منداڵن و لە واتاکانی وشەکان تێنەگەن، بەڵام هەست بە چێژی موزیکی و ترپەی سەروای شیعرەکان دەکەن. بە مەرجێک شیعرەکان سووک و ئاسان بن.

٨ــ شیعری شیرین، بوارێکی باشە بۆ فێرکردنی منداڵەکانتان بە زمانی کوردیمان.

٩ــ شیعر هانی منداڵان دەدات بۆ خوێندنەوە و بۆ دەرخستنی بەهرەی ئەدەبییان.

١٠ــ شیعر ئاسۆی بیر و ئەندێشە و خەیاڵی منداڵان فراوانتر و گەشتر دەکات و یارمەتییان دەدات بۆ بیرکردنەوە لە داهێنان و پێشکەوتن.

١١ــ شیعر، منداڵان بە گەڵ بابەتی هەمەجۆر و بە هەستی جیاواز دەناسێنێت.

١٢ــ سەروای ناسکی شیعر، رێگەیەکی نایابە بۆ منداڵانی بچووک، بۆ گەشەکردنی هۆشیاریان و ئاشنابوونیان بە زمانی دایک و بە جۆری دەنگەکان و ترپەکان.

١٣ــ ئەو منداڵە بەهرەمەندانەی کە هۆگری خوێندنەوەی شیعر دەبن و لە لایەن دایکان و باوکان و دادکانیان و مامۆستاکانیانەوە هاندەدرێن و پەروەردە دەکرێن، هەر لە منداڵییەوە ئالووودی چێژی شیعر دەبن و لە ژینگەیەکی شیعر دوستدا پەروەردە دەبن. شەیدای خوێندنەوەی شیعر دەبن. ناتوانن بە درێژی ژیانیان واز لە خوێندنەوەی شیعر بهێنن. شیعر دەبێت بە بەشێک لە ژیانیان. بە دووریشی مەزانن، کە هەندێک لەم منداڵانە ببن بە شاعیر و بە نووسەری بواری ئەدەبیاتی منداڵان. منداڵان هەر بۆ خۆسکی

ئارەزووی گەرانی و ئاوازی شیرینیان تێدایە.
گەلێک لە کەسە شاعیرانی کورد و جیهانی، لە منداڵییەوە هەگری شیعر نووسین بوون، لەگەڵ شیعردا ژیان و گەورەبوون، تا بوون بەو شاعیرە مەزن و ناسراوانە.

١٤ـ لە میانەی شیعرەوە، بەهرە و گەلی لە تواناکانی منداڵان دەردەکەون، وەک دەنگوانی و بە جوانی پێشکەش کردنی شیعر و دەرخستنی ئازایەتی ئەدەبییان.

١٥ـ شیعر و سروود، رێحی کوردایەتی و هاوبەستەبوون و کوردستان پەرۆری لە دڵی منداڵاکانتان شیرینتر دەکات. پەرەشکی زیاتری نیشتمانییان دەبزوێنێت.
زیاتریش پابەندی نەریت و بەها نیشتمانییەکان دەبن.

١٦ـ شیعری شیرین و گونجاو بۆ منداڵان، گەشە بە چێژی ئەدەبی منداڵان دەکات و هەست دەوەمەنتریان دەکات و هانیان دەدات بۆ دەرخستنی توانا و بەهرەکانیان.

١٧ـ شیعر، هەکارێکە بۆ بنیاتنانی کەسایەتییەکی دروست و بۆ رووەندنی ڕۆشتی بەرز و خوو و نەریت و بەهای جوان. بۆ زاخاودانی هەش و هەست و دەروونی منداڵان. کە کاریگەرییان لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوویان دەبێت.

١٨ـ پەروەردەکردنی منداڵان بە ئاشنابوون و خۆشەویستی بۆ شیعر، نەک هەر لە قوتابخانەدا بەڵکو لە ژیانی ڕۆژانەیان و پەیوەندییەکانیشیاندا سوودیان پێ دەبخشێت.
١٩ـ شاعیرانی منداڵان، لە میانەی شیعرەکانیانەوە، هانی منداڵانی کوردستان دەدەن، بۆ ژینگەپارێزی، بۆ پاکڕاگرتن و پاراستنی سروشتی جوان و ڕەنگینی کوردستان.
٢٠ـ شیعر ڕەگەکی گرنگی لە چارەسەرکردنی هەندێ گرفتی دەروونی منداڵان هەیە وەکو: ترس، شەرم، گۆشەگیری، دەستەنگی هەیە.
٢١ـ شیعری منداڵان، یەکێکە لە گرنگترین ڕێگەکانی ڕێنبیریی منداڵان، کە گەلێک ناوەڕۆکی گرنگیان بۆ کورت دەکاتەوە.
٢٢ـ زۆریش پێویستیمان بۆ لێکدانەوە و بۆ ڕەخنەی زانستی بنیاتنەر هەیە، بۆ لە بژنگدانی شیعرەکانی منداڵان. بۆ دیاریکردنی لایەنی جوانییان و بۆ دیاریکردنی هەڵە و نادروستییەکانیان، لە هەموو ڕوویەکەوە. چونکە شیعر بۆ

ڕەخنە پێشنیارکراوەت.
داوا لە شاعیرانی شیعرنووس بۆ منداڵان و لە دادگانی باخچەکانی منداڵان و لە مامۆستایانی قوتابخانە بنکەیی تییەکان و لە دایکان و باوکان دەکەین، کە منداڵەکانیان و قوتابییەکانیان ئاشنا و هاوگری شیعری جوان و بەسوود بکەن، چونکە شیعر لە زۆر ڕووەوە سوودێکی زۆر نایاب بە منداڵەکانتان و بە قوتابییەکانتان دەبەخشێت.

کەواتا شیعر دەتوانێت ئەرکێکی زۆر گرنگ ببینێت، لە چەند ڕاهەندێکی وەک: پەروەردەیی و نەتەوەیی و نیشتمانی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشتی و جوانی و سروشتی و وێژدانی و سۆزداری و هزری مرۆڤایەتی. ئەوە شیعری منداڵانە، کە منداڵە چاوگەشەکانتان بە کوردایەتی و کوردستان پەروەری گۆش و پەروەردە دەکات. فێری وانەی نیشتمان پەروەری و دڵسۆزی و خەبات و تێکۆشان و خۆڕاگری و ئازایەتی و دڵێری و بەرگری و کۆنەدانیان دەکات. ئەوە شیعرە کە ڕێگەکانتان فێری ڕۆشت بەرزی و ڕەفتار دروستی و گەشبینی و هیواخوازی و چاکەخوازی و هاوکاری و یارمەتی و لێبووردن و ڕێزگرتن و برایەتی و ژینگەپارێزی و هاوڵاتی و مرۆڤایەتی و زۆر شتی جوانی تر دەکات.

ڕزا شوان
نەرویج: ٢٨/ ئۆکتۆبەر/٢٠٢٢